

Poppelse rover op het Beekse schavot gewurgd

door Jan van Helvoirt

Jan Claes Leenderts van Poppel werd omstreeks 1696 in Hulsel onder Poppel geboren. De eerste keer dat hij voor de Beekse schepenen moest verschijnen had betrekking op het afleggen van een getuigenis. De tweede keer, september 1713, zou tevens zijn laatste bezoek zijn: hij werd na zijn berechting op het Beekse marktveld *met de koorde gestraft datter de doot naervolgt*.

Belezen figuur

Op 20 maart 1711 moest Jan Claes Leenderts van Poppel, die bij *den bueter tot Hulsel* woonde, zich op het Beekse raadhuis melden. De 15 jarige knaap, ook wel Hoolen genoemd vanwege zijn zwerversbestaan, verklaarde dat hij een zoon was van Jenneken Jansse van Oirschot.

Ook die hield er blijkbaar een losbandig leventje op na. Nadat ze vrij snel bij Jans' vader, Claes Leenderts, was weggegaan had ze samengewoond met Willem van Vleyen, *alias den Heghmulder*. Nadat die in Schijndel gewond geraakt was, verkeerde ze sinds twee maanden met ene Joannis uit Leuven, die doorgaans *een cleyn wit mofke* droeg! Die was gevlucht omdat hij *een doodt-slag hadde begaen*.

Hij was 's nachts in Beek bij Gijsbert Jonckers komen aankloppen om wat te warmen. Hij had blijkbaar een mes bij zich, dat wel *een half ell lanck was met de heght*. En dat hij *hetselve opstack voor onder den rock op sijn borst aende lincker syde*.¹ De vluchteling werd vrij snel in Hilvarenbeek gedetineerd.

Onze getuige Jan Hoolen, die zich uitgaf voor 'een zevende zoon', had blijkbaar dus een weinig voorbeeldige jeugd gehad. Met bedelen en schooien kwam hij aan de kost. Maar hij kon meer!

In Ael onder Poppel had hij *een jongh man belesen van een quaat been*. Hiervoor had hij ruim vier gulden gekregen! Zijn specialiteit was het belezen van mensen die *het conincx seer* hadden. Deze klierziekte, koningszeer of koningsevel genoemd, is vooral bekend onder de naam scrofulose. In Mol staat nog een Kapelletje waar o.a. H. Marculphus vereerd wordt, een patroon tegen besmettelijke ziekten.²

De vader van Jan was overigens opnieuw getrouwd met een zekere Marie. Die werd in Beek begraven op 13 september 1748 *met klein geluij*. Immers: *uyt oorsaecke van armoede of andersints sal niet anders moge luyen als met de grote schelle alleen*.³

Kortstondig huwelijk

Namen de ouders van Jan Aert Leenderts het niet zo nauw met de huwelijksmoraal: het huwelijk tussen Jan en Franchien zou slechts een half jaar stand houden! 'Tot de dood ons scheidt', zou hier snel van toepassing zijn. De twee hadden elkaar *by den bueter 's maandags naer Palmen sondaghs verleden* in Poppel ontmoet. Ze troffen elkaar *int velt, daarse tsamen een pijp taback rookte*. Ze besloten samen verder op te trekken en al zingende de kost te verdienen.

Begin september 1713 ontmoetten zij op een begrafenis in Tilburg de jonge knaap Peter van de Broek, een zwervertje uit Antwerpen. Hij had in zijn prille jeugd al vele diefstallen op zijn naam staan en was goed ingewerkt in het inbrekersvak. Zou ons Beeks/Poppels echtpaar misbruik willen gaan maken van deze jonge schavuit?

¹ RAH Hilvarenbeek R 208 f 281; 20 maart 1711.

Deze heilige werd beloofd door de Frankische koning Childebert. Als dank kreeg hij en alle latere koningen van Frankrijk de gave om door handoplegging mensen die leden aan de halsklieren te genezen. Vandaar 'koningszeer'!
C. Cornelissen. 'Sint Marcoen, het Koningszeer en de zevende zoon', in: *De Rosdoek*. No. 96. pag. 16.

³ O.A.A. Hilvarenbeek no. 96 f 242.

Op Rovert in de kraag gegrepen

Allereerst zette het drietal een kraak in Udenhout. Boter en brood was de opbrengst. Daarna gingen ze samen....*schoyen en syn alsdoen gecomen tot Lage Miert*. Vlakbij het 'Kerkenhuis' aldaar mislukte de eerste poging. Door het lawaai dat ze maakten ontwaakten de bewoners en de inbrekers waren *onverrichter saecke geretineert*.

De volgende nacht probeerde men het opnieuw. Doch nu spraken ze samen af dat ze zogenaamd gedwongen werden door derden! Ze bedachten een 'veilig scenario', voor het geval dat ze betrappt zouden worden, door*voor te geven, dat ze door drie mannen gedwongen waeren, om mede te gaen om de kelder te bestelen*. De volgende nacht gingen de drie, gedwongen, met gespannen pistolen op roverspad. Jan Claes kreeg een pistool in zijn rug geduwd en moest bij een boerderij vlak bij de Mierdse kerk op wacht gaan staan met de opdracht....*alse eenigh gerucht hoorde daervan kennis te geeven!* Kleine Peter van de Broek moest door het keldergat kruipen. De buit bestond o.a. uit *twee groote wegge en en halff boter met een kant mick*.⁴

Nadat ze de grootste honger gestild hadden vluchtten ze richting Esbeek. Bij de Tulderhoeve aten ze nog wat en vervolgden hun weg richting Rovert. Daar werden ze echter prompt in de kraag gegrepen door de Groen Roede van Brussel. Deze veldpolitie leverde hen uit aan de Beekse schepenen.⁵

Tijdens het verhoor werd Jan Hoolen flink aan de tand gevoeld. De hoofddader verklaarde dat drie vreemden hem in Lage Mierde een pistool in de hand geduwd hadden, terwijl hij tijdens de inbraak de wacht had moeten houden. Ze hadden nog bedreigd...*datse niet moesten gaen lopen, maer malcanderen getrouw syn*. Jan probeerde zich nog te verdedigen door te zeggen dat hij slechts een mes in zijn hand had gehad. Hij wist drommels goed dat *een geladen schietgeweer* hem onmiddellijk de kop zou kosten! Hij had de drie schurken nog na geroepen: *ick sal niet gaen lopen. Ick heb wel een groot mes. Daer sal ick het mijne genoeg me doen!*

Geen goed voorbeeld

De hoofddader Jan Claes Leenderts was al eerder betrokken geweest bij een overval. Samen met een echtpaar had hij omstreeks Pinksteren een gezelschap komende met paard en wagen uit Breda beroofd. Zijn compagnon was de 19 jarige struikrover Deyntie Teurlala, *wesende smal van tronie en swart van hair, middelmatigh van postuur*. Ook diens vrouw Willemijn, *wesende kort, dick van posatuur en pockdaligh*, deed actief aan de overval mee. Ook toen al hadden ze een geladen pistool bij zich en waarschuwden: *dat se niet en soude gaen lopen!* Met dreigende taal wisten ze het gezelschap in bedwang te houden. Het volgende werd uit de kar weggehaald:

-enige rughlijven

-drie stucken voederstoffen en een hoet

-een buyltien rosynen

-een quaat reyssacxke waer in was een klippeltie peperkoek.

Bij de vrouwen wist Jan nog een gouden ring *en een gouden sloth aende hals* te ontfutselen. De witte neusdoek en andere kledingstukken moesten ze ook inleveren. Een van de twee mannen moest zelfs *enen rock en camisoel uyttrecken*. Op het Beekse raadhuis moest hij zich bovendien verantwoorden voor andere spullen die hij bij zich had. De schoenen die hij droeg kwamen van zijn gezellin Franchien Abrahams, die ze in Lage Mierde geruild had tegen een witte deken met blauwe strepen!

Schooierskind in een klein wereldje

Franchien zal ook geen gemakkelijke jeugd gehad hebben. Ze werd in *Woaldere* geboren omstreeks 1695 op het moment *dat haer moeder daer haer broot ginck schoeyen*. Van kinds af aan moest ze voor de kost gaan bedelen: in het Land van Brabant, Luik, Gelderland, Holland,

⁴ R.A.H. Hilvarenbeek R 208 f 332.

⁵ O.A.A. Hilvarenbeek no. 94 f 48.

Ravenstein en elders. De meeste tijd moest ze logeren *daer de bedelaers haer optreck hebben*. Dat was geen pretje, want ze werden regelmatig opgejaagd als waren het honden! Er werden op het platteland ‘armenjagers’ aangesteld en regelmatig werden klopjachten georganiseerd om vreemde ongewenste personen te vangen!

Onze Franchien werd, met de twee anderen, in de Beekse gevangenis opgesloten. Die was in die tijd ondergebracht op een zolderkamer in de toren, boven het waaggebouw. Ook zij moest uitleggen waar haar kleren en spullen vandaan kwamen. De verhoren vonden plaats in het raadhuis, toen aan de noordkant aan de kerk vastgebouwd.

Het *rughlijff en borstrock* had zij van haren Jan gekregen. Die had samen met een stelletje landlopers in het verleden in de buurt van Breda een overval gepleegd. Daarbij waren aanwezig geweest:

-Anthonetten Jan, *een cort dick, geseth kerel, bruyen blond van hair*, vergezeld door Annemie;

-Jan Stroybant, *met swart gecrult hair, middelmatigh van postuur*, samen met Catharien.

Dan nog een zekere Claes, maar die was in Den Bosch reeds ter executie gebracht, vergezeld door een zekere Bay. De rok die Franchien aan had, was gemaakt uit *enige ellen saeye stoff*, aan Jan ten deel gevallen bij het verdelen van een andere buit.

Poppelse Jan was overigens niet ‘de eerste liefde’ van Franchien. Ze had samengewoond (!) met Jan Dircken, *pockdaligh van aensight, lang van postuur, hebbende cortstaende bruyen hair*. Maar die was schielijk aan ‘een kwade ziekte’ gestorven. Later had ze nog verkering met Nol, geboren in Brussel, *een cort dick kerektje*. Tegenwoordig verkeerde die trouwens met de reeds genoemde Bay, beter bekend als ‘Bay de speulster’! Het wereldje was blijkbaar niet zo groot!

Het tuchthuis i.p.v. het schavot

Voor het bedrag van 15 gulden en 15 stuivers mocht Hendrik Leemans op 23 september het schavot, nodig voor de terechtstellingen, oprichten. Na afloop moesten de palen van het schavot blijven staan, maar de timmerman *mocht de plancken naer de aenstaende te doene executie afnemen mits naderhant wederom opleggende in syne forme soo behoort*. Het waren immers drukke tijden voor de beul in Beek. Op verleden 5 juli werden op het marktveld voor de kerktoren ook al drie mannen, waaronder de beruchte Huybert de Wael, geradbraakt.⁶

Er werden hoge eisen gesteld aan de beveiliging rondom de executieplaats. Gewapende manschappen uit de verschillende dorpen van de heerlijkheid werden opgetrommeld:

-Hilvarenbeek: 60 man

-Diessen: 20 man

-Riel: 10 man

-Westelbeers: 6 man.

Onder grote belangstelling werd de jeugdige Peter van de Broek behoorlijk geradbraakt. Onze Poppelnaar Jan Claes Leenderts werd *met de coorde geworpt*. Zijn dode lichaam werd met de kar afgevoerd naar de Galgenberg, gelegen aan de baan van Beek naar Gorp schuin tegenover de Heimolen. Daar werd het ontzielde lichaam op een paal openbaar ‘tentoongesteld’ als afschrikwekkend voorbeeld.

Nadat zijn vrouw Franchien dit alles aanschouwd had werd zij wederom opgesloten, enwel tot februari 1714. Nader onderzoek bracht aan het licht dat zij *beswangert ende alsoo niet in staet was dat nog eenige straffe tegens haer konde werde geexecuteert*.⁷

Besloten werd na de *langwijlige gevanckenisse nu van kinde verlost sijnde*, in plaats van de doodstraf, *tot een strengelijke geeselingh en bannissement uit de voors. Heerlijckheijt van Hilvarenbeek*.

Besloten werd haar op te nemen in het ‘spinhuis’ van Breda. Beek moest hiervoor wel 40 gulden betalen en zorgen voor kleren en kostgeld bij ziekte. In het voorjaar van 1714 werd zij naar het

⁶ R.A.H. Hilvarenbeek R 108 f 31

⁷ R.A.H. Hilvarenbeek Procesdossier no. 5121.

genoemde 'tuchthuis' afgevoerd. Haar kleine meisje bleef hier in alle onschuld achter en werd publiek aanbested, nadat het door de dominee werd herdoopt!